

ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНА СИТУАЦІЯ В ІМПЕРІЇ КАРЛА ВЕЛИКОГО

Внутрішня політика Карла Великого спрямована головним чином на централізацію державного управління (особливо яскраво це проявилось в організації обласного та місцевого управління, у запровадженні інституту королівських посланців і т.д.).

Найважливішою причиною всіх успіхів Карла Великого була підтримка, якою він користувався у знаті. Карл продовжив роздачу бенефіцій, почесних посад, подарунків. Політична система, створена при Карлі, основою якої було посилення васальних зв'язків, сприяла посиленню знаті. Обов'язок васалів служити королю оформляв договорами і клятвами вірності; присягу на вірність повинні були давати і прості вільні, з 789 р. склалися списки тих, які склали клятву.

Карл Великий підтримував союз як з папою, так і з місцевою церковною ієрархією. Надаючи енергійне сприяння поширенню християнства, захищаючи духовенство і встановлюючи для нього десятину, будучи в найкращих стосунках з папою, Карл зберігав за собою, повну владу в церковному управлінні: він призначав єпископів і абатів, скликав духовні собори, ухвалював на сеймах рішення, що стосувалися церковних справ. Карл сам старанно займався науками; наказав скласти граматику народної мови, в якій встановив франкські назви місяців і вітрів; велів збирати народні пісні. Він оточував себе вченими (Алкуїн, Павло Диякон, Ейнгард, Рабан Мавр, Теодульф) і, користуючись їхніми порадами і сприянням, прагнув дати освіту духовенству і народу. Особливо він дбав про влаштування шкіл при церквах і монастирях; при своєму дворі він влаштував ряд академій для освіти своїх дітей, а також придворних і їх синів.

Карлом була зроблена спроба реформувати чернецтво відповідно до бенедиктинського статуту, тоді ж була проведена реформа літургії і складання єдиного збірника проповідей. Загалом, ставлення до нього церкви було сервільністю, про це свідчить хоча б те, що папа Лев III після свого обрання на папський престол переслав Карлу ключі святого Петра і папський прапор на знак визнання його влади. Карл став захисником ортодоксії на заході, він хотів опротестувати рішення Нікейського собору 787 р. [1].

Відносно церкви Карлом було видано безліч капітуляріїв. В одному з них йдеться про те, що вони ні святим церквам Божим, ні сиротам, ні паломникам не чинять образи і грабежу, так як сам імператор, після Бога і його святих, оголошений їх захисником і покровителем. У багатьох капітулярних актах Карл Великий нагадує графам, єпископам, що їх поведінка повинна бути благочестива: нехай вони прощають борги своїм боржникам, викупляють полонених, допомагають пригнобленим, захищають вдів і сиріт.

Карл Великий провів нову військову реформу. Тепер служити в армії зобов'язані були тільки відносно заможні вільні землевласники, що мали 3-4 наділи. Всі заможні люди в першу чергу вільні селяни, повинні були об'єднуватися в групи і за загальний рахунок виставляти одного збройного воїна.

Таким чином, військова могутність була укріплена за допомогою упорядкування збору ополчення, а кордони Карл Великий зміцнив за допомогою військових організацій, керованих маркграфами. Він знищив владу народних герцогів, яка здавалася йому небезпечною.

Після проведеної Карлом військової реформи, четверо селян повинні були в складчину виставляти одного воїна. Подібна практика була не тільки сама по собі руйнівна для селянства, але і надовго відривала його від господарства, а так як Карлом Великим велася активна завойовницька політика, то подібна військова практика була постійною. Розорені селяни віддавали свої володіння земельним магнатам в обмін на заступництво і захист, особливого поширення це набуває ще при Меровингах практика передачі землі в прекарій – земельне володіння, яке магнат передавав розореному селянинові за умови виконання певних повинностей: несення військової служби, виконання панщини або виплати оброку - це сприяло посиленню земельних магнатів, саме з цим пов'язано те, що, як пише Ле Гофф, що з 811 р. Карл Великий скаржився на те, що окремі селяни відмовляються від військової служби під тим приводом, що їх сеньйор не покликаний на неї і вони повинні залишатися при ньому. Ситуація

погіршувалася і таким явищем, як імунітет, укладається в тім, що магнат на належних йому територіях отримував права збору податків і податей, користувався верховною судовою владою і був ватажком скликаного на його території військового ополчення. Не в силах перешкоджати цьому процесу, держава легалізувала його особливими грамотами, згідно з якими імунітеті землі виходили з підпорядкування графствам. Подібна практика, що отримала велике поширення при Каролінгах, почалася, ще за часів Меровингів. До того ж, після судової реформи Карла Великого вільні селяни були позбавлені активної ролі в суді, тому не могли перешкодити посиленню магнатів через державні судові органи. Свобода цих людей перестає усвідомлювати рівноправність. Нерідко вони об'єднувалися і піднімали заколоти, втім, це було неефективно, і зупинити «наступ» магнатів вони не могли. Карл в багатьох своїх капітуляріях наказував не допускати утиски селян, втім, це не робило належного впливу. Якщо говорити про зв'язок з описаними вище процесами в економіці, то під час правління Карла – з кінця VIII до середини IX століття переважаючою була тенденція економічного підйому, про що говорить існування в великих маєтках надлишку продукції, яка реалізовувалася на ринку, підтвердженням чого є окреме відродження римських корінних міст, в порівнянні з їх занепадом в часи Пізньої Римської імперії. У кілька разів збільшується число монетних дворів, що спонукало Карла обмежити право міст на чеканкові монети. Зростання грошової маси свідчить про великий масштаб торгівлі [2, с. 89-93].

Отже, Карл Великий створив високоефективну військову систему, хоча вона багато в чому поступалася військовій організації македонян, римлян, візантійців. Завдяки Карлу Великому у військовій системі франків чільне місце займала виняткова енергія та дисципліна. До кінця свого правління він організував систему призову на військову службу через своїх підданих, васалів, що забезпечували армію живою силою, тобто не перевантажуючи економіку держави додатковими витратами, які не виснажували місцеві ресурси, а підтримуючи закон і порядок. Карл Великий заснував таку систему, при якій армія не мала потреби ні в чому на протязі від декількох тижнів до декількох місяців. Поповнення запасів проводилося організовано, обози до місць дії супроводжував конвой. Це дозволило Карлу Великому вести кампанії в тисячі миль від Франції, навіть в зимові місяці, – такого не знала Західна Європа, з часів стародавніх римлян.

Карл Великий відродив римську і македонську практику використання облогових обозів. Більше того, збільшивши чисельність своєї кавалерії, супроводжуваної в'ючними мулами, він отримав можливість наносити швидкі і сильні удари.

Королівська влада не перешкождала зростанню приватної влади феодалів, а навіть сприяла цьому. Король давав церковним і світським феодалам імунітетні грамоти, які визволяли їх володіння від будь-якого втручання в них державних службовців. При цьому в руки імунітетів переходила судово-адміністративна влада над населенням і всі засоби, які раніше йшли в державну казну [3, с. 45-50].

Імунітет зміцнював право власності на землю. На імунітетній території вотчинник був єдиним паном, йому належала влада не тільки над залежними, але і над вільним населенням, що мешкали в межах його володіння.

Карл Великий намагався використовувати імунітет як знаряддя зміцнення державної влади. На імунітетів покладалася відповідальність так само за охорону порядку і збір ополчення на території, яка їм належала. Однак розширення імунітетних привілеїв пішло на користь тільки великим феодалам і стало однією з передумов приходу згодом політичної роздробленості.

Карл дбав про сільське господарство і про управління палацовими маєтками; від нього залишилися докладні і ґрунтовні постанови, що стосуються цього управління (лат. *Capitulare de villis*). За наказом Карла осушувались болота, вирубувались ліси, будувались монастирі та міста, а також чудові палаци і церкви (наприклад, в Аахені, Інгельгеймі). Розпочате 793 року будівництво каналу між Редніцем і Альтмюлем, яким з'єдналися б Рейн і Дунай, Північне і Чорне моря, залишилось незавершеним [4].

Вирішуючи питання про землі за наказом Карла осушувались болота, вирубувались ліси, будувались монастирі і міста, а також чудові палаци і церкви (напр. В Аахені, Інгельгеймі).

Початий в 793 р. приріст каналу між Редніцем і Альтмюлем, яким з'єдналися б Рейн і Дунай, Північне і Чорне моря, залишилося незавершеним. У 794 р. на місці термального курорту кельтів і римлян в Ахені, Карл почав будівництво величезного палацового комплексу, завершеного в 798 р. Перетворившись спочатку в зимову резиденцію Карла, Ахен поступово став постійною резиденцією, а з 807 р. – постійною столицею імперії.

Погляди в сфері культури Карла були пов'язані з політичною системою Франкської держави і повинні були відповідати найменуванню «імперії». Сам Карл був вельми освічений для свого, багато в чому ще варварського часу, а саме не задовольняючись лише рідною мовою, він намагався вивчити іноземні мови. Латинську він вивчив так, що зазвичай говорив на ній, немов на рідній, але по-грецьки краще розумів, ніж говорив [5, с. 99].

Культурні реформи були початі з встановлення єдиного канонічного тексту Біблії, і взагалі проводилися в союзі з церквою.

Карл Великий цілеспрямовано заохочував світську культуру, запрошуючи в свою столицю Аахен філологів, архітекторів, музикантів і астрономів з усіх земель імперії, а також з Ірландії та Англії. Під керівництвом великого англо-саксонського вченого Алкуїна, який був у Карла фактично «міністром освіти» імперії (в 796 р., відступаючи від свого двору, він став абатом Турським), і за участю таких відомих діячів, як Теодульф, Павло Диякон, Ейнгард і багатьох інших активно відроджувалася система освіти, яка отримала найменування каролінгського Ренесансу.

Карл ретельно займався науками; наказав скласти граматику народної мови, в якій встановив франкські назви місяців і вітрів; велів збирати народні пісні. Він оточував себе вченими (Алкуїн, Павло Диякон, Ейнгард, Рабан Мавр, Теодульф) і, користуючись їхніми порадами та сприянням, прагнув дати освіту духовенству і народу. Особливо він піклувався про розбудову шкіл при церквах і монастирях; при своєму дворі він влаштував свого роду академію для освіти своїх дітей, а також придворних та їхніх синів.

При ньому відроджувалося вивчення класичної латині, а з-під пера талановитих придворних вилився цілий потік наслідувальної поезії. Сам Карл брав у Алкуїна уроки граматики і почав складати граматику німецької мови. Він працював також над виправленням текстів Євангелій і вже в похилому віці намагався вивчитися важкому мистецтву каліграфії. Замовлений ним збірник традиційних коротких німецьких героїчних поем, на жаль, не зберігся. Всюди при монастирях і церквах відкривалися нові школи, було передбачено, щоб освіту отримали діти бідняків. Під керівництвом Алкуїна в монастирях відроджувалися або засновувалися скрипторії, де для листування використовувався чудовий шрифт, іменованій «каролінзьким мінускульним», причому копіювання вироблялося настільки швидкими темпами, що лівова частка всієї спадщини античності дійшла до нас зусиллями саме тієї епохи.

Отже, як істинно велика людина, імператор Карл був одночасно і воїном, і державним діячем, і полководцем, і правителем. Ним була створена держава, яка зв'язала воєдино безліч великих народів, які населяли межі сучасної Європи, що дало їм державний лад. Вона ґрунтувалася на розумі і волі лише одного великого діяча-імператора франків Карла Великого. Саме імперія Карла Великого стала прародителькою сучасної Європейської цивілізації. Ставши на чолі християнського світу, він заклав сильну державну організацію і тим заслужив ім'я «Великий», яке дають діячам міцної основи нового всесвітньо-історичного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буданова В. Варварський мир епохи Великого переселення народів. М.: Наука, 2000. 544 с.
2. Левандовский А. Карл Великий: через империю к Европе. М., 1999. 213 с.
3. Заика Н. Деяния Карла Великого. М., 1970. 98 с.
4. Дюби Жорж. Европа в средние века. Смоленск: «Полиграмма», 1994. 316 с.
5. Мюссо-Гулар Р. Карл Великий. М.: Весь мир, 2003. 176 с.